

Navrátilci do Československa v letech 1968–1989

Beáta Hrenyová

Diplomová práce ÚHSD FF UK, Praha 2019, 86 s.

Když vzniká diplomová práce delší dobu, má to zpravidla dva důvody – buď je zpracování natolik náročné a důkladné, že vyžaduje vysokou intelektuální zaujatost a časovou investici, která je pro danou studentku či studenta obtížně realizovatelná, anebo student(ka) nemá dostatek vůle a vnitřní disciplíny se svému tématu věnovat na patřičné úrovni. Předložená práce nezapadá ani do jednoho z těchto dvou typů: na rozdíl od prvního typu ("hlubokého" a náročného zpracování) sice předložená práce nenabízí výkladový průlom v bádání o sociálních dějinách státního socialismu, na rozdíl od typu druhého (který někdy klouže po povrchu) se však jedná o dobře zpracovanou a hlavně promyšlenou práci, která se rozhodně nevyznačuje nedostatkem zájmu či badatelských aktivit.

Jako nejzajímavější (a z mého pohledu nezdařilejší) analytickou volbou byla autorčina orientace na strategie aktérů, nikoliv snahu postihnout jejich motivace pro návrat z emigrace. Jednak jsou strategie hrubým materiálem, který nám teprve umožňuje usuzovat na možné motivace (a uvažovat o jejich propojování), jednak jsou vhodnější pro analýzu prostředí, do něhož nejspíš vstupovala vysoká míra utilitárního rozhodování – ve snaze odvrátit trestní stíhání a zajistit si co nejlepší pozici při tak riskantním kroku, jakým byl návrat do Československa, aktéři své narativy nepochybně přizpůsobovali očekávaným výkladovým vzorcům, od nichž si slibovali zlepšení své (neutěšené) situace.

Jako nejzajímavější (a z mého pohledu nejdůležitější) autorčino zjištění vidím to, že aktéři velmi výrazně přijímali obětní diskurs. Ty části práce, na nichž autorka analyzuje zapírání známých a přátel (takže se promlouvající stylizovali do obětí "neznámých"), jejich snahu vykreslit chování těchto "neznámých" jako manipulativní nebo chování vlastní jako "spontánní" a bez rozmyslu (takže se stylizovali do role obětí nejen vnějších aktérů, ale i vlastních emocí a nedostatku rozvahy), patří k tomu nejlepšímu, co autorka ve své práci nabídla. Ukazuje zde, že jako nejúspěšnější strategie se ukazovaly ty, které vyvíjejí. Samo toto zjištění sice nemusí být překvapivé, zajímavá je však jeho všudypřítomnost, resp. vynalézavost lidí v tom, jak sebe sama exkullovat.

Rád bych rovněž zmínil velmi klidný, vyvážený a kultivovaný výkladový postup. Na práci je zřetelné, že se jí autorka zabývala dlouho a měla možnost jednotlivé části promyslet. V tomto jejím klidném a kultivovaném výkladu se navíc podle mě odráží i její schopnost konstruovat čtenáře na patřičné intelektuální úrovni.

Pokud bych měl ze své školitelské perspektivy poukázat na prvky práce, které jsou buď problematické nebo by bývaly mohly být propracovány důkladněji, postupoval bych ve dvou krocích. Předně, autorčin výkladový postup ne vždy perfektně odpovídá jejímu vlastnímu *Fragestellung*. Abych uvedl příklad – když v kapitole 2 autorka představuje cestování za socialismu, uvádí v souladu s konvenčně pojatými politickými dějinami státního socialismu jako hlavní motiv "režimu" zabránit obyvatelům Československa, aby opustili svou zemi (a implicitně přitom předpokládá, že primárním zájmem většiny obyvatel bylo zemi po srpnové okupaci opustit). To ale protiče skutečnosti, že někteří lidé se přeci jen ze Západu vraceli, ať byly jejich důvody jakékoliv (a to je dokonce předmětem analýzy). Pokud by se toto výkladové napětí mělo odstranit, musela by se daná kapitola výkladově zjemnit a přepsat (poukázat na zkušenost různých společenských vrstev, které měly k odchodu ze země, případně k návratu zpět do Československa, velmi odlišné předpoklady a motivace). Nakonec jsme k této změně nepřikročili – jednak jsem tento problém nevnímal jako fatální pro vyznění celé práce, jednak by se na něj muselo vynaložit neúměrné množství času a energie.

Druhým motivem, který s největší pravděpodobností bude součástí obhajoby, je skutečnost, že práce nemusí působit jako empiricky příliš bohatá. Sice se mi v tomto případě obtížně stanovují kritéria pro posouzení, kolik probádaných spisů o jednotlivých navrátilcích je pro diplomovou práci málo a kolik mnoho, analýze jak zmíněných exkulpačních strategií, tak dalších motivů, by analýza dalších příkladů jistě poskytla více opor a důvěryhodnosti.

Přesto hodnotím předloženou diplomovou práci jako velmi zdařilou, vnitřně promyšlenou a dobře prezentovanou a navrhuji její hodnocení jako práce *velmi dobré*.

V Praze, dne 22. května 2019

Doc. PhDr. Michal Pullmann, Ph.D.